

Kapitola 7. NÁBOŽENSKÝ UTOPISMUS

Než se pustíme do velmi citlivého tématu této knihy – tématu Ježíše Krista, bude nutné provést malý vhled do historie judo-křesťanského náboženství a vysvětlit určité skutečnosti a psychologické jevy s ním spojené.

Všechny náboženské systémy jsou více či méně utopické. Křesťanství, přes jeho světodějný rozměr, má rovněž svoji utopickou dimenzi. V moderním racionálním světě je tato skutečnost už velkým handicapem a vyspělé státy se proto logicky sekularizují¹. Z tohoto důvodu i křesťanství přestalo být státotvorným náboženstvím, přestalo psát dějiny, ačkoliv jako právě takové zaznamenalo na počátku největší růst a úspěch.

Představa svatého Augustina o středověkém Božím království (teokracii) na zemi se jeví řadovým křesťanům jako příliš filosofická nebo až urážlivá, protože moc tohoto panství byla udržována mečem a Boha bychom si raději představovali jako ztělesnění lásky.

Pro běžného křesťana je mnohem bližší představa, že milující Bůh se o všechno postará a úkolem člověka je dodržovat jeho přikázání. Bůh je velmi zkratkovitě spojován s „dokonalostí“, s láskou a dobrem. Vše, co na tomto světě není nositelem těchto značek, je věřícími opět zkratkovitě odmítáno a automaticky vyřazováno na „opačnou stranu“². Ačkoliv je v naprostém pořádku, že lidé dobré vůle touží po lásce a spravedlnosti atd., realita našeho světa je pro průměrného křesťana nebo kteréhokoliv člověka přinejmenším - velmi šetrně řečeno - matoucí.

S fenoménem zla si neví rady nejen teologie, ale ani filosofie. Jak si s ním má poradit běžný člověk? Každý se s tím vždy musel srovnat, jak jen nejlépe uměl.

Zcela spontánně proto byly vytvářeny různé pomůcky ve formě náboženských představ a tezí, aby pomohly běžnému člověku tento stav přežít (ráj srdce). Svět utopie a mystiky³ přinášel velkou úlevu. Pomáhal (a stále pomáhá) citlivým a ušlechtilým lidem uchovat si svoji víru a nepřijít přitom takřikajíc o rozum.

Pisatelé Bible si byli dobře vědomi delikátnosti této záležitosti, a proto jen výjimečně napsali otevřeně, co by člověku mohlo samo dojít, kdyby sledoval svět s „otevřenými očima“:

„Utvářím světlo a tvořím tmou, působím mír a tvořím neštěstí, já JHWH, tvořím všechny tyto věci.“ (Iz 45:7)

Ne, jak už bylo řečeno, Bible není ani pohádková, ale ani utopická kniha. Utopické představy o Bohu a dokonalosti jeho počínání si spontánně vytvořili lidé ve snaze unést často velmi neutěšenou realitu života; a vytvořili si je již v antice, dávno před křesťanstvím. Pokud ale chceme pochopit, co se zde skutečně děje, bude nutno uvést některé věci na pravou míru.

IDEA KONTRA REALITA

Svět podléhá Bohem jednou stvořeným zákonům a ty mohou působit jak k dobru, tak i ke zlu člověka. Stvořil rovněž lidstvo i s nastavením všech základních parametrů určujících chování a vývoj lidské společnosti.

Bůh ve výše zmíněném citátu Izajášovy knihy v tomto smyslu otevřeně přijímá odpovědnost za všechny věci, které se dějí pod sluncem.

Pokud tedy například pozdně středověká teokracie přinášela i mnoho zla ve formě zcela absurdního hromadění majetku, inkvizičního pronásledování atd., není tím ještě nutně zcela diskvalifikována. Už podle zjevného precedentu starověkého Izraele, který ani v dobách největšího duchovního a mravního úpadku neprestal být Božím lidem.

Bůh měl a má opravdu jen dvě možnosti. Buď lidstvo nechat žít, a pomáhat mu vyvíjet se a učit - nyní už formou pokusu a omylu (*poznáním dobra a zla*) - nebo je nechat zničit. V tomto smyslu má moc přivést lidstvo k dokonalosti.

Na této cestě k dospělosti a navíc za stavu způsobeném prvotní havárií však nemá utopickou moc zbavit lidstvo skutečně velmi těžkých vývojových problémů.

A je zde ještě jeden velmi důležitý faktor: **BŮH LIDEM VĚŘÍ, ŽE TO DOKÁŽOU**. Bůh věří v člověka. Věří v nadání ducha, kterým člověka vybavil a v jeho sílu.

„Ani výška ani hloubka ani žádné jiné stvoření nás nebudou schopni oddělit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.“ (Řím 8:39)

¹ Sekularizace – potlačení vlivu náboženství, zesvětštění společnosti. Sekulární společnost je opak teokratické.

² Velmi paradoxně však na půdě téhož křesťanství existuje utopická představa věčných pekelných muk, ke kterým odsuzuje lidi tentýž Bůh. Bůh je prostě Bůh a v mystických sférách a představách si může klidně dovolit být i zlý a sadistický (?). Protože v takovém případě by i sám ďábel byl proti němu nevinný beránek.

³ Velmi moudře lze předpokládat, že každá lidská bytost a její zkušenost má v projektu stvoření nesmírnou cenu a nemůže být proto ztracena. Jakým způsobem je zajištěna trvalá její existence, nelze obecně ověřit. Bible hovoří o vzkříšení, což se v jistém smyslu podobá východní představě reinkarnace. Konkrétní podoba vzkříšení není nijak určena. Mystických představ je velmi mnoho a nemohou platit všechny společně. Každá ale zpravidla obsahuje vznešené duchovní pravdy.

Člověku trpícímu v kterékoliv době útlakem nebo dokonce zvlí mohl připadat svět beznadějný, člověk ztracený a Bůh nepřítomný nebo dokonce neexistující. Neměl šanci vidět z nadhledu smysl celého dějinného procesu. A i kdyby, asi by jej ve své prostotě nepochopil – a i kdyby, vyžadovalo by to od něj zcela mimořádnou dávku statečnosti. Takže co mu zbývalo - mohl buď na celý osud a celý svět zanevřít, nebo se ve své duši utéct do transcendentní mystické říše. Utéct se do říše pokoje, míru a spravedlnosti tak reálné, jak mu to jen jeho duševní síly a schopnosti umožňovaly.

Bylo by nad jeho síly přijmout fakt, že k optimálnímu a harmonickému stavu se lidstvo bude muset dopracovat velmi dlouhým, složitým a bolestným procesem. A mnohdy je to ještě i nad síly naše, kteří žijeme v době mnohem pokročilejší.

Poznámka: Základ utopických představ ovšem pramenil především z neznalosti. V historických dobách neměli lidé ponětí o mocných nástrojích, které jednou přinese lidstvu vědeckotechnický rozvoj, a ani o tom, že něco takového stvořený fyzikální systém vůbec umožňuje. Podobně tomu bylo i s možností kultivace lidského ducha a jeho probuzením. Naplnění biblických vizí si proto přirozeně představovali jako přímý zásah Boží transcendentní moci. Církve ještě v nedávné době věřily, že vědeckotechnický rozvoj a jeho aplikace jsou dílem Dávla. Neuvědomovaly si, že tíživé dopady tzv. průmyslové revoluce jsou následkem „pubertální“ vývojové fáze lidstva a že jsou pouze přechodné.

Lidská utopická představa Boží všemohoucnosti, dokonalosti a lásky člověku dodávala naději, protože ji naštěstí nedomýšlel do důsledku ...

Ježíš kdysi pronesl výrok, o němž se dodnes vedou spory:

„Blaze chudým v duchu⁴, neboť jejich je království nebeské.“ (Mat 5:3)

Realita světa, ve kterém lidé tehdy žili a mnohdy ještě i dnes žijí, může být velmi neutěšená. Tento výrok napovídá, že Kristus to velmi dobře věděl a nezavíral před tím oči.

Věděl o světě, kde zachovat si víru a nepřijít při tom o rozum mohli buď lidé mimořádně inteligentní, zasvěcení a duchovně vyspělí (ale zároveň velmi silní), schopní pochopit a unést pravdu nebo nepřilíš znalí, intelektově nepřilíš nadprůměrní (nebo alespoň obdaření nezbytnou dávkou naivity), schopní přijmout velmi nedostatečná utěšující vysvětlení a náboženské představy. Proto byla víra vždy považována za dar.

Lidé obdaření „duchem“ (rozhledem a důvtipem), byli vždy v ohrožení mravního zhroucení – v ohrožení stát se bezvěrci, svévolníky, zločinci nebo jinými rebely.

Tento Ježíšův výrok nevyjadřuje nic o povaze Božího království – odráží velmi krutou skutečnost tehdejšího světa a jako ostatní výroky *Kázání na hoře* ukazuje na podmínky, které posilují možnost udržet se „na cestě“. Je nutno dodat, že v historických dobách byl život nesrovnatelně drsnější, než je tomu dnes.

KŘESŤANSKÁ CIVILIZACE

Po tomto úvodu si můžeme dovolit vyslovit poněkud troufalou myšlenku. Pokud se zbavíme utopických představ o dobru a spravedlnosti křesťanského Božího království, jeví se západní euro-atlantická civilizace přes všechny závažné nedostatky, které má, jako jediná relativně úspěšná – nejlepší ze špatných.



Jde především o to, že projevila schopnost stálého a kontinuálního vývoje a urazila na této cestě už skutečně velikou vzdálenost. A není to vázáno jen na křesťanství. Tento vývoj začal prokazatelně už helénskou kulturou, na jejichž výsledcích povstala kultura římská. Idea římské republiky byla velmi progresivní, velmi nadčasová, a proto ve své době neuskutečnitelná, podobně jako současná idea komunismu nebo demokracie.

Její štafetu převzala Svatá říše římská, což byl další stupeň kultivace tohoto kulturního regionu, který se nyní rozšířil na celou Evropu.

Pod vládou křesťanů pokračoval soustavný vývoj ve všech oblastech života, který vyvrcholil teprve v nedávné době sjednocením Evropy. V porovnání

s ostatními kulturami, ať muslimskou nebo východní, např. čínskou nebo indickou, které v historických dobách existovaly už dávno před kulturou křesťanskou a dokonce antickou, nechala ve dvacátém století euro-atlantická civilizace ve svém vývoji všechny okolní svět daleko za sebou.

Mimořádně důležité je to, že tato kultura byla i na svém vrcholu schopna sebereflexe. Velká péče je věnována kulturnímu dědictví. Tato kultura zkoumá sebekriticky svoji historii, což jí dávalo donedávna naději na růst.

⁴Ježíš musel ohromovat své posluchače mimořádnými schopnostmi a znalostmi, jejichž původ si ještě později vysvětlíme. Lidé si vedle něj museli připadat nicotní. Snad proto jim jakoby říká: buďte rádi, že víc nevíte; respektive – ani nechtějte víc vědět. Patrně i proto hovořil v podobnostech, a jinak než v podobnostech k zástupům vůbec nemluvil.

V současné době čelí velmi vážnému riziku zhroutil duchovních hodnot. Propadla fascinaci vlastním ekonomickým úspěchem, který povýšila de facto nade všechny hodnoty⁵. Zastavit současný ekonomický mechanismus není v silách člověka. Alegoricky vzato jde o šelmu požírající samu sebe. Tématu současných světových problémů a problému globalizace se budeme věnovat v některé pozdější kapitole.

VÝVOJOVÉ PROBLÉMY LIDSTVA

Než se lidstvo propracovalo k vyšším ideálům – např. křesťanským, muselo projít velice dlouhým a velice bolestným procesem kultivace. Z následků tohoto procesu se vzpamatovává dodnes.



Říká se, že kdo si stěžuje na dobu ve které žije, nezná minulost. V době romantismu vznikl nešvar dívat se s nostalgií na doby minulé jako na doby, kdy měl být svět lepší, život radostnější, zdravější atd. Opěvovaly se slavné události, historie se idealizovala a bylo na ni pohlíženo velmi anachronicky. Neinformovaný člověk může trpět takovou představou i dnes.

Děje se to tak, že kultivovaný společenský duch současný nebo nedávný se jednoduše přenesl do minulosti a člověk si představuje, jak se tehdy dobře žilo, když neexistovalo to či ono, co se nám na současnosti nelíbí. To je ovšem nepřipustná a zavádějící retuše. Pokud chceme zjistit, jaký byl dříve skutečně život, je nutno pátrat po mentalitě, mravech, zvycích a skutečném společenském klimatu té či oné historické doby. Výsledek může být potom nejen

překvapivý, ale až odpudivý.

Nicméně teprve uvědomění si těchto věcí může pomoci vytvořit si alespoň základní představu, jak dalekou cestu lidstvo ve svém vývoji už urazilo. Společenské hodnoty, na které jsme zvyklí a kterých si ceníme, jsou výsledkem dlouhé cesty, což mnohdy není bráno na vědomí, protože studenty dějepis zpravidla nebaví a nezamýšlí se nad ním.



SPOLEČENSKÉ KLIMA MINULOSTI

Čím dále bychom šli jako pozorovatelé zpět do minulosti, tím méně by se nám svět zamlouval. Charakter lidí žijících v dávných dobách si není radno idealizovat – pravděpodobně bychom si s nimi lidsky nerozuměli.

I kdybychom pominuli závažné hygienické nedostatky, byl by to svět, ve kterém by se asi nikomu ze současníků nelíbilo žít. Příkrou odlišnost tehdejšího světa lze demonstrovat názorně například na represivním systému. Ten byl tak brutální, že z pohledu dnešní psychologie bychom celou tehdejší společnost museli označit jako duševně vyšinutou. Tak třeba ona morbidní záliba v odtínání končetin zaživa nebo čtvrcení popravených těl přežívala ještě v novověku. Ještě popravě 27 českých pánů po stavovském povstání roku 1620 předcházelo odtínání rukou a vytrhávání jazyků. Hlavy sřatých českých pánů byly nakonec vystaveny na hradbách. Bývalo zvykem vystavovat kompletní rozčtvrcená těla pro výstrahu⁶ – těla brutálně mučených a popravených lidí. Doktora Jesenia chtěl císař nechat čtvrtit dokonce zaživa, až na přimluvu pana Lobkovic mu byl trest zmírněn. Představa takových exekuc snese srovnání snad jen s hororovými filmy té nejhorší kvality.



Takováto řezničina, velmi mírně řečeno, zavání duševní úchylkou. V historických dobách byly podobné praktiky ovšem běžnou a oficiální praxí, přičemž veřejnost nezdědkou přijímala tyto excesy jako divadlo – popravy bývaly veřejné.

Ochota tehdejšího člověka rozdělat oheň pod jiným živým člověkem – chladnokrevně jako úřední výkon - a ochota sledovat toto úchylné divadlo jen dokresluje míru „patologie“ celé společnosti.



⁵ procesem. Viz kapitola Cykly JHWH dní a nocí.

⁶ Jaký rozruch a pohoršení naproti tomu vzbudila v dnešní době jen výstava preparovaných těl na výstavě „Bodies“.

Pokud takové chování společnost tolerovala v dobách míru, těžko se lze divit, že dobách válečných konfliktů se mohlo dít prakticky cokoliv. Sadisté nebyli voláni zákonem k odpovědnosti - naopak byli vítáni jako efektivní vojáci.

Baron Trenck proslulý svojí brutalitou, nechával s oblibou zajaté rebely nebo bandity narážet zaživa na kůly. A byl to starý slovanský zvyk známý např. z dob divokých nájezdů na Balkán, kdy slovanské kmeny „holubičí povahy“ terorizovaly původní obyvatelstvo i na tehdejší poměry s neslýchanou a nesmyslnou surovostí, podobně jako Hunové.



Tyto věci se ve vypjatých válečných dobách beztrestně děly ještě v době osvícené panovnice Marie Terezie. Baron Trenck byl totiž tak vynikající a odvážný voják a tak schopný velitel, že byl opakovaně povoláván do služby, zvláště při válkách s Turky, a to i přes své velmi problematické chování k nadřízeným.

Moderní pojem „válečný zločin“ by tehdy působil směšně. Navíc hrůzu, co nestihla završit válka, dokončil hlad a mor, na který byla tehdejší medicína krátká.

V dobách vojenských tažení bývalo součástí vojenského řemesla drancování, vraždění a znásilňování civilního obyvatelstva. Velitelé nad tímto řádním zpravidla zavírali oči, protože armádu bylo nutno nasytit i v případech zásobovacích problémů a nebylo prostě účelné potlačovat její pěstovanou agresivitu.

Stávalo se pak, že bylo drancováno i vlastní obyvatelstvo nebo obyvatelstvo spojence. V dobách válek vrchnost i nad tím přimhouřila oko – přednostní bylo nasycení a bojeschopnost armády.

Tato praxe se v Evropě (západní a střední)⁷ postupně zmírňovala, ale definitivně vymizela prakticky až koncem 19. století, což je historicky skutečně ve velmi nedávné době! Pojem válečný zločin se objevil až v polovině dvacátého století, jako odpověď na zločiny 2. světové války! Tak je ale skutečně posoudilo až 20. století a to pouze jeho demokratická (křesťanská) část; nechtěli to pochopit a uznat např. nacisté při Norimberském procesu.

Poznámka: Stojí za povšimnutí, že ani starověcí ani středověcí filozofové se proti nehumánní praxi, nijak výrazně nebouří. Tepají do kdekákeho společenského nešvaru, ale brutální praktiky válečnictví nebo hrdelního práva zřejmě považovali za natolik samozřejmé a nevyhnutelné zlo, že k tomu nebylo co dodat. Teprve Jan Amos Komenský odsuzuje „karabáče, okovy a žaláře“ jako nelidské a neadekvátní prostředky nápravy člověka a navrhuje didaktické metody jako způsob, jak těmto praktikám předjet⁸.

Projevy brutality současného člověka lze tedy chápat na pozadí těchto historických faktů spíše jako relikty – jako pudové pozůstatky minulých dob, které postupně mizí. Veškeré takové projevy jsou již veřejností považovány nejen za nepřipustné, ale už za patologické, veřejnost je jimi zděšena a projevuje velkou míru soucitu jejím obětem. Lidem žijícím v historických dobách by tyto postoje současnosti připadaly jako naprostá utopie. „Utopie“, kterou sice máme možnost žít, ale kterou máme také povinnost dále rozvíjet, protože je stále ještě velmi nedostatečná.

A nyní si výše zmíněná fakta dejme do kontrastu s křesťanskými ideály a s křesťanským chápáním Boha, jehož království tu podle Augustina mělo již panovat! Pro kolik lidí by taková představa byla únosná? Idea se zde s realitou dostává do velmi příkrého rozporu.

V moderní době diferencovaného myšlení už tragédie a absurdita první světové války skutečně zlomily křesťanstvu vaz. Prozíravým lidem se už mnohá jeho, dříve velmi účinná dogmata začala jevit jako falešná. A křesťanstvo už nikdy nezískalo zpět ztracenou důvěru.

Jenže ujalo by se a přežilo by vůbec křesťanství bez těchto dogmat? Přežilo by jakékoliv náboženství bez svých utopických vizí? Ale hlavně mělo by takové hypotetické realistické náboženství vůbec nějaký didaktický a povznášející duchovní účinek? Lze to chápat jako nouzové a jediné dostupné řešení rané vývojové etapy lidstva. Nešlo o opium lidstva, jak se domníval Karel Marx.

VYVRCHOLENÍ KŘESŤANSTVÍ A JEHO DOHRA

Ve starověku bylo velmi rozšířené mínění, že úspěšní a bohatí jsou požehnaní Bohem a obecně se považovali za ty lepší z lidí. Příkoří působené chudým proto nebylo chápáno jako nespravedlnost, ale jako přirozený řád věcí. Dokonce i nemoc nebo neštěstí bývaly často posuzovány v duchu této pověry – jako spravedlivý Boží trest.

(Luk 13:4)

⁷ Východní Evropa a Balkán má určitě zpoždění, ale během historicky dohledné doby je může dohnat.

⁸ J. A. Komenský – „*Obecná porada o nápravě věcí lidských*“.

Toto zvrácené sociální a mravní chápání světa přežívalo ještě dlouho po tom i v křesťanském světě, a to i přes důrazný Ježíšův protest, který své učení postavil jako přímou konfrontaci s příkrou sociální nerovností a nespravedlností.

Toto cítění v modifikované formě přežilo až do dnešní doby a povaha uspořádání lidské společnosti je i v těch nejvyspělejších zemích ještě stále podobně nespravedlivá.

Starověká exekuční praxe byla v některých ohledech ještě surovější než středověká. A ačkoliv by se mohlo zdát, že v projevech brutality si středověk od starověkem příliš nezadal, jeden významný rozdíl tu je. Zatímco starověk si mnohdy nedělal příliš starosti s mučením a vražděním už jen pro primitivní demonstraci moci nebo dokonce pro pouhou zábavu, středověk krutými tresty usiloval především o zachování pořádku a práva.

A nyní je nutno připomenout, jaký svět dostalo křesťanství za úkol zkultivovat, jaké k tomu mělo prostředky a s jakým monstrem v člověku muselo bojovat. A trvalo téměř 2000 let, než se mu alespoň rámcově podařilo toto dědictví starých časů zlomit.